Maa- ja metsätalousministeriö

Erityisasiantuntija Roni Selén (Teema 1)

Neuvotteleva virkamies Timo Halonen (Teema 1)

Neuvotteleva virkamies Reetta Kuronen (Teema 2)

Neuvotteleva virkamies Johanna Kallio (Teema 2)

Muistio valtiovarainvaliokunnan maatalousjaoston kuulemiseen 23.10.2024

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Teema 1: Kalatalous

Momentti 30.40.51 Kalatalouden edistäminen

Momentille esitetään 9 920 000 euron määrärahaa. Vuoden 2024 talousarvioon verrattuna määräraha pienenee 219 000 euroa. Momentin määrärahatarve perustuu kalastuslain 86 §:ään, jonka mukaan talousarvioon lähtökohdaksi otetaan myytyjen kalastonhoitomaksujen kappalemäärät.

Määrärahan muutos perustuu kalastonhoitomaksukertymän kasvuun (+ 0,181 milj. euroa) sekä eduskunnan tekemien kertaluonteisten lisäysten poistoon (- 0,4 milj. euroa).

Määräraha koostuu vuonna 2024 kertyneistä maksuista vesialueen omistajille palautettavasta osuudesta (2 910 000 euroa), kalastonhoitomaksujen kannosta valtiolle aiheutuvista menoista (780 000 euroa) ja muusta kalastuslain 82 §:n mukaisesta toiminnan rahoituksesta (6 230 000 euroa).

Määrärahaa käytetään kalastuslain (379/2015) 82 §:n määräämällä tavalla seuraavasti:

- kalavesien kestävän käytön ja hoidon suunnittelusta ja toimeenpanosta, ohjaamisesta ja kehittämisestä sekä kalastuksenvalvonnasta aiheutuviin kustannuksiin;
- kalatalousalueiden toiminnasta aiheutuviin kustannuksiin (lakisääteisiä tehtäviä, kalastuslaki 24 §);
- kalatalousalan neuvontapalvelujen järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin;
- kalavesien yleiskalastusoikeuksien hyödyntämiseen sekä kalastusopastoimintaan perustuvasta käytöstä maksettaviin korvauksiin vesialueen omistajille; sekä
- valtiolle ja Metsähallitukselle kalastonhoitomaksun kannosta aiheutuvien menojen maksamiseen (lakisääteinen tehtävä, kalastuslaki 80 §).
- Maa- ja metsätalousministeriö voi käyttää maksuvaroja 94 §:n 1 momentin 2—8 kohdassa tarkoitetuista rekistereistä aiheutuvien menojen maksamiseen (lakisääteinen tehtävä, kalastuslaki 92 §).

Momentti 30.40.62 Elinkeinokalatalouden edistäminen

Momentille esitetään määrärahaa 22 945 000 euroa ja sen arvioitu käyttö on seuraava:

- EMKVR-ohjelman EU-osuus 11 547 000 (lakisääteinen)
- EMKVR-ohjelman kansallinen osuus 10 523 000 (lakisääteinen)
- Kansalliset toimenpiteet 875 000

Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston (EMKVR) Suomen ohjelman kokonaisrahoitus kaudella 2021-2027 on noin 140 miljoonaa euroa, ml. Ahvenanmaan osuus. Ohjelmasta tuetaan kalatalouden elinkeinojen eli kalastuksen, vesiviljelyn, kalakaupan ja kalanjalostuksen kehittämis- ja investointihankkeita sekä kalatalouden ympäristötoimia. Rahoitusta käytetään myös yhteisen kalastuspolitiikan noudattamisen valvontaan sekä tiedonkeruuseen ja meripolitiikkaan liittyvien viranomaistoimintojen toteuttamiseen. EMKVR-ohjelman tavoitteena on lisätä kotimaisen kalan kulutusta, edistää kalavarojen kestävää ja vastuullista käyttöä ja vauhdittaa koko kalataloussektorin uudistumista ja digitalisoitumista. Momentin rahoitustaso laskee yli kaksi miljoonaa euroa edellisvuodesta Suomen EMKVR-ohjelman rahoitussuunnitelman mukaisesti.

Kansallisiin toimenpiteisiin esitetystä määrärahasta noin 500 000 euroa on tarkoitettu ammattikalastuksen edellytysten turvaamiseen ja vahinkoja aiheuttavien poistettujen hylkeiden käsittelystä aiheutuvien kustannusten korvaamiseen. Kansallisiin toimenpiteisiin kuuluu myös mm. saimaannorpan suojelusta aiheutuvien taloudellisten vahinkojen korvaaminen kaupallisille kalastajille. Määrärahaesityksessä otetaan huomioon kaupallisen kalastuksen valvonnan kustannukset, siltä osin kuin toimenpiteet eivät sisälly EMKVR-ohjelmaan. Määrärahaa voitaisiin käyttää maa- ja metsätalousministeriön hyväksymillä perusteilla myös muuhun elinkeinokalatalouden edellytysten parantamiseen.

Kotimaisen kalan kulutukselle asetetut tavoitteet ja niiden saavuttaminen:

Kotimaisen kalan edistämisohjelmassa on asetettu tavoitteet kotimaisen kalan kulutuksen kasvulle. Ohjelman tavoitteena on kasvattaa suomalaisten kalan kulutusta ravitsemussuositusten mukaiselle tasolle ja nostaa kotimaisen kalankäytön suhteellista osuutta. Toinen keskeinen tavoite liittyy kalatuotteiden viennin vauhdittamiseen ja kalatuotteiden kauppataseen parantamiseen. Koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan johtivat inflaation voimakkaaseen nousuun ja kuluttajien ostovoiman heikentymiseen. Kalatuotteiden hinnan voimakas nousu heijastui kalatuotteiden kysynnän alentumisena ja kysynnän kohdistumisena edullisimpiin elintarvikkeisiin. Kotimaisen kalan käytön suhteellinen osuus nousi kuitenkin 30 %:n lähtötasosta 35 %:iin vuonna 2023. Kehitystä selittää erityisesti se, että edullisen ulkomailta tuotavan kalaraaka-aineen hinta kallistui ja kysyntä supistui.

Kalatuotteiden kauppatase on parantunut Edistämisohjelman tavoitteiden mukaisesti. Lähtötilanteessa kauppatase oli 363 milj. euroa alijäämäinen, kun vuonna 2023 alijäämä oli pienentynyt 293 milj. euroon. Kalatuotteiden vienti on noussut 53 milj. eurosta 79 milj. euroon ja vastaavalla aikajänteellä kalatuotteiden tuonti on laskenut 416 milj. eurosta 373 milj. euroon.

Kaupallisessa kalastuksessa on ollut merkittäviä haasteita erityisesti liittyen polttoaineen hinnan korkeaan tasoon, silakka- ja kilohailikantojen ja kalastuskiintiöiden kehitykseen, silakan PFAS-yhdisteiden pitoisuuden nousuun ja särkikalojen kysynnän nopea heikentymiseen. Vesiviljelysektorilla tuotannon arvo ja määrä on sen sijaan kasvaneet ja lisäksi yritykset ovat investoineet uuteen tuotantokapasiteettiin. Kalan tukku- ja vähittäiskauppatoiminta on sen sijaan pienentynyt kalan kysynnän pienentyessä.

Tilannekatsaus poistokalastuksesta:

Momentille 30.40.51 osoitettiin vuoden 2024 talousarviossa kertaluonteinen 100 000 euron määräraha Säkylän Pyhäjärven hoitokalastukseen:

Määrärahan käyttö jakaantuu kahteen osaan:

- Pyhäjärvi-instituutille on myönnetty tänä vuonna (2024) 50 000 euroa. Raha on tarkoitettu vesianalyyseihin, venepalveluiden hankintaan, kalanäytteiden ostoon, kasvu- ja iänmääritystutkimuksiin, mätikeräintutkimukseen sekä hankkeen palkkakustannuksiin.
- Toinen 50 000 euroa on VARELYn hallinnoimaa osuutta ja sillä maksetaan sopimuskalastajille korvaus heidän suorittamastaan hoitokalastuksesta.

Tehtyä tutkimus- ja hoitokalastustyötä pidetään merkittävänä Pyhäjärven ja sen kalakantojen kannalta.

Kalataloushankkeiden tukeminen, ml. vaelluskalakantojen elvytys. (momentti 30.40.31)

Momentin kalataloustoimenpiteisiin esitetään yhteensä 2 757 000 euron määrärahaa. Vuoden 2024 talousarvioon verrattuna määräraha pienenee 450 000 eurolla johtuen kertaluonteisten lisäysten poistosta. Määräraha muodostuu momentin 30.40.31 kalataloustoimenpiteisiin sisältyvän pysyvämmästä kalataloudellisiin kunnostus- kehittämis- ja kokeiluhankkeisiin varatusta 757 000 euron määrärahasta sekä hallitusohjelmaan sisältyvän kansallisen vaelluskalaohjelma NOUSU:n toimeenpanoon kohdentuva 2,0 miljoonan euron määrärahasta.

Momentin määrärahalla parannetaan vaelluskalojen elinolosuhteita ja pyritään palauttamaan vaelluskalakantojen luontaista lisääntymistä Suomen virtavesissä. Hankkeissa toteutetaan kalan kulkuun liittyviä ohitusratkaisuja, puretaan erilaisia vaellusesteitä sekä tuetaan näihin toimenpiteisiin liittyvää tutkimus- ja kehitystyötä. Tätä työtä tehdään jatkamalla ja edelleen kehittämällä edellisellä hallituskaudella käynnistynyttä NOUSU-ohjelmaa. Kalataloudellisia kunnostusvaroja (757 000 euron ns. perusrahoitus) ohjataan pääasiassa virtavesikunnostushankkeiden tukemiseen.

Teema 2: Vesivarojen käytön ja hoidon menot sekä tarpeet, ml kyberturvallisuus ja sen rahoitus, vesitaloushankkeiden tukeminen, momentit 30.40.21 ja 30.40.31

Vesitalouden näkymät

Vesitalouden keskeiseksi tavoitteeksi ovat kireässä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa nousseet huoltovarmuuden ja kriittisen infran turvaaminen sekä vesihuollossa että vesivoima-tuotannon kannalta tärkeillä vesistörakenteilla ja tietojärjestelmissä. Vesihuolto-sektorilla korostuvat myös vesihuollon rakennemuutoksen tarve, vesihuoltoinfran korjausvelka sekä vesihuollon alueellisen yhteis-työn ja erityistilanteisiin varautumisen edistäminen. Ilmaston muuttuessa ja sään ja vesiolojen ääri-ilmiöiden yleistyessä myös tarve kuivuus- ja tulva-riskien hallinnan ja vesistö-rakenteiden kunnossapidon tukemiseen on edelleen suuri. Vesitalouden voima-varoja suunnataan toimenpiteisiin, joilla parannetaan varau-tumista kuivuuteen ja suuriin tulviin erityisesti asutuksen ja yhteiskunnan tärkeiden toimintojen suojaus-tason paran-tamiseksi. Myös ikääntyneiden vesistö-rakenteiden perusparannus---toimenpiteet samoin kuin raken-net-tu-jen vesistöjen kunnostaminen sekä maa- ja metsätalouden vesienhallinnan kehittäminen vaativat edelleen panostusta.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksissa ja Suomen ympäristökeskuksessa työskentelee vesitalous-tehtävissä vakinaista henkilöstöä n. 150 henkilötyövuoden verran. Näistä aiheutuvat palkkaus- ja yleishallintomenot on otettu huomioon työ- ja elinkeinoministeriön pääluokan momentilla 32.01.02 sekä ympäristöministeriön momentilla 35.01.04. Lähivuosien haasteena on turvata tehtävien häiriötön hoito aluehallinnon uudistuessa.

Momentti 30.40.21 Vesivarojen käytön ja hoidon menot

Momentille esitetään määrärahaa 14 225 000 euroa ja se arvioidaan käytettävän seuraavasti:

- Tulvariskien hallinta, patoturvallisuus ja vesistöjen säännöstely 3 372 000
- Vesitalouden kehittäminen, suunnittelu ja seuranta 3 353 000
- Valtion vesistörakenteiden peruskorjaukset ja muut vesistötoimenpiteet 5 000 000
- Valtion vesitalousluvista aiheutuvat velvoitteet 2 200 000
- Valtiosopimuksiin perustuva rajavesistöyhteistyö, rahoitusosuudet ja jäsenmaksut 300 000

Momentin määräraha on 0,036 milj. euroa suurempi kuin vuonna 2024. Lisäyksenä on huomioitu kansainvälisten vesiasioiden koordinaattorin palkkauksen vaikutus sekä palkkausten tarkistus. Vesihuollon kehittämisen lisäksi momentin määräraha sisältää muiden vesitaloustehtävien ja raja-vesistöyhteistyön menot, sekä valtion vastuulla olevien vesistötoimenpiteiden ja vesistörakenteiden peruskorjauksen määrärahat. Momentille kohdistuu edelleen kasvavia rahoitustarpeita mm. peltojen vesienhallintaan, tulvakuivuusriskien hallintaan, kuivuusriskien tunnistamiseen ja hallintaan sekä vesitalouden tietojärjestelmien toiminnan ja turvallisuuden kehittämiseen.

Momentti 30.40.31 Vesi- ja kalataloushankkeiden tukeminen

Momentille esitetään määrärahaa 6 486 000 euroa, josta vesitaloudellisiin riskinhallinta-, kunnostus-, kehittämis- ja kokeiluhankkeisiin käytetään 3 729 000 euroa. Määräraha on toimintamenosäästöistä johtuen 0,15 milj. euroa pienempi kuin vuonna 2024. Sään ääri-ilmiöiden lisääntyessä momentille kohdistuu edelleen kasvavia rahoitustarpeita tulvariskien hallintasuunnitelmien mukaisten toimenpiteiden, kuten asutuksen tulvasuojeluhankkeiden, avustamiseen. Vastaavasti vesihuollon rakennemuutoksen, toimintavarmuuden ja toimintaedellytysten turvaamiseen kohdistuu yhä rahoitustarpeita.

Vesihuolto sekä vesihuollon kyberturvallisuus ja toimintavarmuus

Momentin 30.40.31 määrärahoihin sisältyi vuoden 2023 talousarviossa 2,5 milj. euron kehyksen ylittävä määräraha vesihuollon toimintavarmuuden ja kyberturvallisuuden parantamiseen. Tähän liittyvä avustushaku vesihuoltolaitoksille on nyt toteutettu, ja yhteensä 60 vesihuollon kyberturvallisuutta ja toimintavarmuutta parantavaa hanketta on käynnissä. Hankkeet edistävät kyberturvallisuutta esimerkiksi auditointien, riskinarvioinnin ja –hallinnan toteuttamisen ja koulutuksen keinoin, sekä kehittämällä toimialalle räätälöityjä työkaluja. Osa hankkeista edesauttaa toimintavarmuutta edistämällä laitosten yhdistymisiä ja yhteistoimintaa. Rahoitetuilla hankkeilla saatiin vastattua moniin kyberturvallisuuden tämän hetken tarpeisiin. Juuri voimaan tullut kyberturvallisuusdirektiivi (NIS2) saattaa tuoda tulevina vuosina tarpeita vesihuollon kyberturvallisuuden parantamiseen edelleen.

Varautuminen erilaisiin vesihuollon toimintavarmuutta vaarantaviin uhkiin on kuitenkin edelleen erittäin ajankohtaista. Keskeinen toimenpide vesihuoltolaitosten varautumisen parantamiseksi tällä hetkellä on vesihuoltosektorin rakennemuutos eli pienten vesihuoltolaitosten ja vesiosuuskuntien liittyminen suuremmiksi yksiköiksi ja yhteistyön tiivistäminen laitosten kesken. Tämä parantaisi vesihuollon toimintavarmuutta, sillä pienten kuntien vesihuoltolaitoksilla ja asukkaiden jopa talkoovoimin ylläpitämillä vesiosuuskunnilla on haasteita huolehtia tiukentuvista turvallisuusvaatimuksista ja taata toimintavarmat vesihuollon palvelut. Mahdollisuudet vesihuollon rakennemuutoksen tukemiseen momentin niukkenevilla määrärahoilla ovat vähäiset.